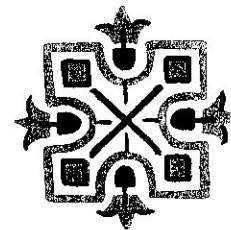

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Α', Β' και Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Σαν καλός είναι (= μου φαίνεται πως...). **Σαν** καλά βολεύτηκες (= βολεύτηκες σχετικά καλά ή οπωσδήποτε, καλά βολεύτηκες). Αισθάνθηκα **σαν** μια σκιά δίπλα μου (= σαν να υπήρχε...).

Πολλές φορές το **σαν** συνοδεύει ένα ουσιαστικό ή επίθετο, που είναι κατηγορούμενο. Στην περίπτωση αυτή το **σαν** δηλώνει όχι παρομοίωση αλλά πραγματική κατάσταση ή ιδιότητα, που παρουσιάζεται ως αιτία για κείνο που λέγεται στην πρόταση: **Σαν** παπάς είχε κι άλλα καθήκοντα (= σαν παπάς που ήταν - επειδή ήταν...). **Σαν** νέος πρέπει να γυμνάζεσαι (= σαν νέος που είσαι - αφού είσαι...).

Σημείωση. Σύμφωνα με όσα είπαμε παραπάνω, πρέπει να χρησιμοποιούμε το **σαν** μόνο όταν δηλώνουμε παρομοίωση ή αιτιολογία: *Τον αδελφό της τον θεωρεί σαν πατέρα της. Ο Πέτρος σαν διευθυντής του εργοστασίου είναι πολύ υπασχολημένος (= επειδή είναι διευθυντής...)*. Όταν δεν υπάρχει παρομοίωση ή αιτιολογία, δεν πρέπει να χρησιμοποιούμε, με κανέναν τρόπο, το **σαν** (βλέπε στην επόμενη σελίδα σχετική σημείωση).

Για τη συνδεσμική χρήση του **σαν** βλ. σελ. 147.

Το προθετικό επίρρημα **ως** (διαφορετικό από την πρόθεση **ως**, βλ. σελ. 116) συντάσσεται κανονικά με ουσιαστικό (άναρθρο συνήθως) και σπάνια με επίθετο.

Το προθετικό σύνολο που εισάγεται με το **ως** είναι:

1) **κατηγορούμενο** υποκειμένου ή αντικειμένου: *Παρουσιάστηκε ως νοικοκύρης του κτήματος. Μας τον παρέστησε ως τρελό* (χωρίς πράγματι να είναι). Στη χρήση του αυτή το **ως** μπορεί να το αντικαθιστά η πρόθεση **για** (*Περνά ως σοφός = Περνά για σοφός, Χρησιμοποιείται ως = Χρησιμοποιείται για*) (βλ. και σελ. 18). Όταν όμως δηλώνεται πραγματική ιδιότητα ή κατάσταση, το **ως** μπορεί να παραλείπεται. Έτσι, δε χρειάζεται να πούμε: *Αναγνωρίστηκε η Ελλάδα ως ανεξάρτητο κράτος, αλλά Αναγνωρίστηκε η Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος*. Έτσι πρέπει να λέμε επίσης: *Διορίστηκε καθηγητής. Υπηρετώ γραμματέας. Αλλά θα πούμε: Υπηρετήσε τον ηγεμόνα της Βλαχίας ως γραμματέας κτλ.* (βλ. και σελ. 17).

2) **κατηγορηματικός προσδιορισμός** ουσιαστικού ή αντωνυμίας προσωπικής ή δεικτικής. Στην περίπτωση αυτή το **ως** χρειάζεται, γιατί αποδίδει στο ουσιαστικό ή στην αντωνυμία που προσδιορίζει μια πραγματική ιδιότητα ή κατάσταση, κάτω όμως από ορισμένους περιορισμούς (αιτία, χρόνος, προϋπόθεση) (περιοριστικό **ως**):

Δεν πληρώνει φόρους ως ξένος υπήκοος (= επειδή είναι... πράγματι). Ως δήμαρχος έκαμε πολλά καλά (= τότε που ήταν - πράγματι - δήμαρχος). Μπορεί να μην είναι καλός επιστήμονας: ως άνθρωπος όμως είναι υπέροχος (= αν τον εξετάσουμε ως άνθρωπο...).

Αν το ουσιαστικό ή η αντωνυμία που προσδιορίζεται είναι σε γενική, τότε και το ουσιαστικό που συνοδεύει το **ως** πρέπει να μπαίνει σε πτώση γενική: *Οι ενθύνες του Πέτρου ως διευθυντή είναι πολύ μεγάλες* (και όχι: **ως** διευθυντής(!)).

Σημείωση. Σύμφωνα με τα παραπάνω, δεν πρέπει να λέγονται και προπαντός να γράφονται φράσεις, όπως οι παρακάτω:
Διορίστηκε σαν δάσκαλος. Υπηρετήσε σαν καθηγητής. Σας δεχόμαστε σαν Υπουργό κ.τ.δ., γιατί μπορούν να σημαίνουν: *δεν είναι πράγματι δάσκαλος, αλλά κάτι που μοιάζει με δάσκαλο κτλ.*

Διπλά λανθασμένη είναι η φράση: *Ο διορισμός σας σαν καθηγήτρια.* Η χρήση του **ως** στα ίδια ή ανάλογα παραδείγματα είναι περιττή. Μπορούμε να λέμε: *Διορίστηκε δάσκαλος. Ο διορισμός σας σε θέση δασκάλου* (και όχι: *ο διορισμός σας ως δασκάλου*).

2. ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Η κανονική θέση των όρων στην πρόταση

A	B
α. Η μητέρα έρχεται	α. Ο Αζόρ, ο σκύλος μου, είναι παιχνιδιάρης
β. Ο κόσμος είναι όμορφος	β. Η χαρά της γιορτής έσβησε
γ. Ο Πέτρος αγαπάει τα ζώα	γ. Η Ελένη αγόρασε ένα γαλάζιο φόρεμα
δ. Η γιαγιά χάρισε της Άνας ένα βιβλίο	δ. Είπε πως θά 'ρθει γρήγορα
ε. Ο επισκέπτης βρήκε την πόρτα σφαιλιστή	ε. Αν θέλεις, έλα μαζί μου
στ. Ας βγαίνει ο ήλιος κι ας βγαίνει στα βουνά	στ. Η υπόθεση αυτή με κούρασε πολύ
ζ. Τι ωραίος είναι ο πίνακας αυτός!	
η. Ήρθε ο Κώστας;	

Από τα παραδείγματα αυτά φαίνεται η θέση που παίρνουν στο λόγο οι όροι της προτάσεως. Έτσι:

α. Οι όροι της προτάσεως (παρ. Αα-ε) ακολουθούν κανονικά τα εξής πρότυπα:

- α. Y - P
- β. Y - P - K
- γ. Y - P - A
- δ. Y - P - A - A
- ε. Y - P - A - K

(όπου Y = Υποκείμενο, P = Ρήμα, K = Κατηγορούμενο, A = Αντικείμενο).

Δηλαδή προηγείται το Υποκείμενο, ακολουθεί το Ρήμα και ύστερα από αυτό μπαίνει το Κατηγορούμενο ή το Αντικείμενο. Στις κύριες προτάσεις επιθυμίας (παρ. Α στ), στις επιφωνηματικές (παρ. Α ζ) και στις ερωτηματικές (παρ. Α η) η σειρά διαταράσσεται: P - Y και K - P - Y.

β. Οι προσδιορισμοί των όρων της προτάσεως παίρνουν τη θέση τους πλάι στον όρο που προσδιορίζουν (παρ. Βα-στ).

Αποκλίσεις

I. Από την κανονική σειρά.

Η κανονική σειρά αλλάζει, όταν οι όροι της προτάσεως εκφέρονται με έμφαση ή όταν συντρέχουν ψυχολογικοί, αισθητικοί, ρυθμικοί ή προσωπικοί λόγοι αναζητήσεως ύφους:

- Παιχνιδιάρης είναι ο σκύλος μου, ο Αζόρ
- Πολύ την καταφρόνεσες τη ζωή
- Ότι έχεις δίκαιο, το ξέρω
- Με τη δική σου ήρθα στον κόσμο τη λατρεία (Κ. Παλαμάς)

II. Από τη συμφωνία των όρων.

A	B
α. Ο κόσμος χιτίζουν εκκλησιές	α. Ο κόσμος χιτίζει εκκλησιές
β. Ο Πέτρος με τον Παύλο τραγουδούν	β. Ο Πέτρος και ο Παύλος τραγουδούν
γ. Μην ακούς τους άλλους τι σου λένε	γ. Μην ακούς τι σου λένε οι άλλοι

- Στα παραδείγματα της στήλης A δεν υπάρχει γραμματική ή συντακτική συμφωνία των λέξεων που χρησιμοποιούνται. Η σωστή αντιστοιχία φαίνεται στα παραδείγματα της στήλης B.

III. Από την πληρότητα του λόγου.

A	B
α. Περρασμένα ξεχασμένα	α. Τα περασμένα (ας είναι) ξεχασμένα
β. Να σωπαίνεις και να μη μιλάς	β ₁ . Να σωπαίνεις β ₂ . Να μη μιλάς

Ο λόγος πολλές φορές έχει λιγότερες (παρ. Αα) ή περισσότερες (παρ. Αβ) λέξεις από όσες χρειάζεται, για να εκφράσει ένα νόημα.

IV. Από την κύρια σημασία των λέξεων.

A	B
α. Σου είναι αυτός μια αλεπού!	α. Είναι πολύ πονηρός
β. Έχει λαγού ποδάρι	β. Τρέχει με μεγάλη ταχύτητα
γ. Η φθορά δεν ήταν μικρή	γ. Η φθορά ήταν μεγάλη

- Στα παραδείγματα της στήλης A οι λέξεις δε χρησιμοποιούνται με την αρχική τους σημασία, όπως στα παραδείγματα της στήλης B.

Κοντά στην πρώτη τους σημασία οι λέξεις αποκτούν και άλλες, ανάλογα με την αντίληψη και την πείρα που έχουν τα πρόσωπα που συζητούν και ανάλογα με τα συμφραζόμενα.

• Όλες αυτές οι ιδιορρυθμίες, που, όπως είδαμε, προέρχονται: I. από τη θέση που παίρνουν οι λέξεις στη σειρά του λόγου, II. από τη γραμματική συμφωνία των λέξεων, III. από την ποσότητα των λέξεων με τις οποίες εκφράζουμε μια σκέψη και IV. από την ιδιαίτερη σημασία που δίνουμε στις λέξεις ή στις προτάσεις σε μια ορισμένη περίπτωση, λέγονται **σχήματα λόγου**.

■ **α. Σχήματα λόγου σχετικά με τη θέση των λέξεων**

Τα σχήματα της κατηγορίας αυτής προέρχονται από τη διαταραχή της κανονικής σειράς των λέξεων μέσα στο λόγο και είναι τα εξής:

1. Το υπερβατό

- **α. Έτσι πήρε η αλεπού το σιτάρι η πονηρή**
- **β. Πίνω το ωριοστάλαχτο της πλάκας το φαρμάκι**

Στο παράδειγμα α οι λέξεις η πονηρή αλεπού, που έπρεπε να πάνε μαζί, χωρίστηκαν από τη λέξη σιτάρι.

Στο παράδειγμα β οι λέξεις το ωριοστάλαχτο το φαρμάκι χωρίστηκαν από τη λέξη της πλάκας.

Το σχήμα αυτό που δημιουργείται, όταν ανάμεσα σε δυο λέξεις, που έχουν στενή λογική και συντακτική σχέση μεταξύ τους, παρεμβάλλονται μια ή περισσότερες άλλες λέξεις, λέγεται **υπερβατό**.

2. Το προθύτερο

- **α. Ξεντύθη ο νιος, ξεζώστηκε και στο πηγάδι μήκε**
- **β. Χτενίστηκε, ελούστηκε και στο σεργιάνι βγήκε**

Στα παραδείγματα α και β η κανονική σειρά των λέξεων είναι η εξής:

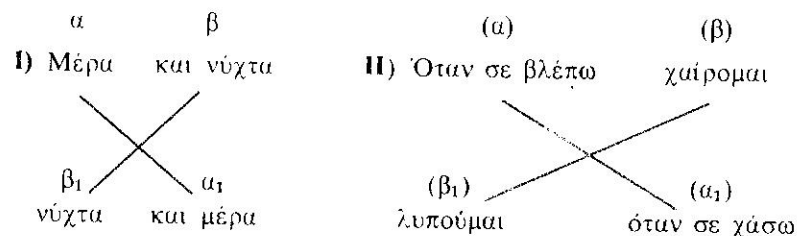
- **α. Ξεζώστηκε ο νιος, ξεντύθηκε και μήκε στο πηγάδι**
- **β. Ελούστηκε, χτενίστηκε και στο σεργιάνι βγήκε**

Το σχήμα αυτό, κατά το οποίο τοποθετείται στη σειρά του λόγου πρώτο εκείνο που χρονολογικά και λογικά είναι δεύτερο, λέγεται **προθύτερο**.

3. Το χιαστό

- **I. Μέρα και νύχτα περπατεί, νύχτα και μέρα λέγει**
- **II. Όταν σε βλέπω, χαίρομαι, λυπούμαι, όταν σε χάσω**

Στα παραδείγματα αυτά παρατηρούμε ότι δύο όροι ή φράσεις εκφέρονται με αντίστροφη σειρά: μέρα-νύχτα: νύχτα-μέρα· σε βλέπω - χαίρομαι: λυπούμαι - σε χάσω.

Πρώτο ζευγάρι: $\alpha-\beta$ + δεύτερο ζευγάρι: $\beta_1-\alpha_1 = \alpha\alpha_1-\beta\beta_1$.

Κατά τη σχετική σχηματική παράσταση οι θέσεις των αντίστοιχων όρων βρίσκονται σε σχήμα X. Γι' αυτό το λόγο το σχήμα λέγεται **χιαστό**.

4. Ο κύκλος

**Μοναχή το δρόμο επήρες,
εξανάρθες μοναχή.**

Κύκλο έχουμε, όταν μια πρόταση ή περίοδος τελειώνει με τη λέξη με την οποία αρχίζει.

5. Η παρονομασία ή παρήχηση ή ετυμολογικό σχήμα

- Τραγουδι τραγουδήστε μου, χιλιοτραγουδημένο
- Πήραν την Πόλη, πήραν την, πήραν τη Σαλονίκη
- Τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητή κατά το Κάστρο
- Ραίνουν οι ακακίες γύρα περίγυρα τα μύρα

Το σχήμα αυτό δημιουργείται, όταν λέξεις ομόηχες, συνήθως συγγενικές ετυμολογικά, τοποθετούνται η μια κοντά στην άλλη.

6. Το ομοιοτέλετο ή ομοιοκατάληκτο

- Τόν πύργο πύργο πάει και γυροβολάει
- Και βογκάει και βαριά μοιρολογάει

Στο σχήμα αυτό διαδοχικές προτάσεις ή στίχοι τελειώνουν με λέξεις που έχουν την ίδια κατάληξη.

7. Το ασύνδετο

- Μας πρόσφεραν μήλα, καρύδια, σύκα, σταφύλια, ό,τι αγαπάει η καρδιά σου.
- Το τουφέκι ανάβει, αστράφτει, λάμπει, κόφτει το σπαθί.

Ασύνδετο σχήμα έχουμε, όταν παραθέτουμε όμοιους όρους ή όμοιες προτάσεις, χωρίς να βάζουμε ανάμεσά τους τους συνδέσμους που χρειάζονται.

8. Το πολυσύνδετο

- Δεν έβλεπα μήτε το κάστρο, μήτε το στρατόπεδο, μήτε τη λίμνη, μήτε τη θάλασσα, μήτε τη γη, μήτε τον ουρανό
- Οι κλέφτες προσκύνησαν και γίνηκαν ραγιάδες, κι άλλοι φυλάγουν πρόβατα κι άλλοι φυλάγουν γίδια
- Μ' έπαιρνε κοντά της είτε στον κήπο είτε στη βιβλιοθήκη είτε στο δωμάτιό της και μου διάβαζε αυτή από βιβλία γαλλικά

Το πολυσύνδετο σχήμα είναι το αντίθετο από το ασύνδετο. Σ' αυτό περισσότεροι από δυο όμοιοι όροι ή όμοιες προτάσεις συνδέονται με συμπλεκτικούς ή διαχωριστικούς συνδέσμους.

Συγγενικό σχήμα είναι η έμφαση:

- Θέλει και την πίτα σωστή και το σκόλο χορτάτο.

■ β. Σχήματα σχετικά με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων

Τα σχήματα αυτά προέρχονται από ιδιορρυθμίες της συντάξεως και αναφέρονται στη γραμματική συμφωνία των λέξεων και των φράσεων μεταξύ τους. Τέτοια σχήματα είναι:

1. Το σχήμα κατά το νοούμενο

Στο σχήμα αυτό η σύνταξη δεν ακολουθεί το γραμματικό τύπο των λέξεων αλλά το νόημα:

- Ο κόσμος χτίζουν εκκλησιές.

Το ρήμα μπήκε στον πληθυντικό αριθμό, ενώ το υποκείμενο είναι στον ενικό. Αυτό μπορεί να γίνει, όταν το υποκείμενο είναι όνομα περιληπτικό (ο κόσμος = οι άνθρωποι).

2. Το σχήμα συμφύσεως (σύμφυρση)

Η σύμφυρση δημιουργείται με την ανάμειξη δυο συντάξεων:

- Ο Πέτρος με τον Παύλο τραγουδούν.

Προηλθε από τις ακόλουθες συντάξεις:

- Ο Πέτρος και ο Παύλος τραγουδούν.
- Ο Πέτρος τραγουδά με τον Παύλο.

3. Το σχήμα ανακολουθίας (ανακόλουθό)

Στο σχήμα αυτό οι λέξεις που ακολουθούν δε βρίσκονται σε συντακτική συμφωνία με τις προηγούμενες.

Έτσι:

α) ο λόγος αρχίζει με ονομαστική και τελειώνει με πλάγια πτώση:

- **Η κυρα-Ρήνη του Κριτού, του Δούκα η θυγατέρα, χρόνους της γράφουν τα προικιά** (αντί: **Της κυρα-Ρήνης... της γράφουν**)

β) ο λόγος αρχίζει με πλάγια πτώση και τελειώνει με ονομαστική:

- **Τρεις βίγλες θα του βάλω** (τρεις βίγλες: αντικείμενο σε αιτιατική) **τρεις βίγλες, τρεις βιγλάτορες** (τρεις βιγλάτορες: αντικείμενο σε αιτιατική)

κι οι τρεις αντρειωμένοι (αντί: **και τους τρεις αντρειωμένους**).

4. Το σχήμα του καθολικού και του μερικού

Στο σχήμα αυτό το ουσιαστικό που δηλώνει διαιρεμένο σύνολο δεν εκφράζεται με γενική (διαιρετική, βλ. σελ. 38) ή με εμπρόθετο (από και αιτιατική) αλλά ομοιόπρωτα με το όνομα που προσδιορίζει:

- **Παίρνει τον κατήφορο, την άκρη το ποτάμι** (αντί: **την άκρη του ποταμού**).

5. Το σχήμα έλξεως (έλξη)

Στο σχήμα αυτό ένας όρος μιας προτάσεως έλκεται, δηλαδή παρασύρεται, από άλλο επικρατέστερο και συμφωνεί μ' αυτόν και όχι μ' εκείνον που απαιτεί το νόημα και η σειρά του λόγου. Έτσι έχουμε:

α) έλξη σε ρήματα:

- **αα Τα Γιάννενα, η όμορφη πόλη της Ηπείρου, κοιμάται** (αντί: **κοιμούνται**)
- **αβ Να 'χα τον ουρανό χαρτί, τη θάλασσα μελάνι, να σου 'γραφα τα πάθη μου και πάλε να μη φτάνει** (αντί: **να γράψω**)

Στο παράδειγμα αα το ρήμα **κοιμάται** δε συμφωνεί στον αριθμό με το υποκείμενό του **τα Γιάννενα** αλλά με τον παραθετικό προσδιορισμό **πόλη**.

Στο παράδειγμα αβ το ρήμα της δευτερεύουσας προτάσεως **μπήκε** σε οριστική (**να σου 'γραφα**) και όχι, όπως θα περιμέναμε, σε υποτακτική (**να σου γράψω**), γιατί συμφώνησε στην έγκλιση με το ρήμα της κύριας προτάσεως **να 'χα**.

β) έλξη σε ονόματα και αντωνυμίες:

- **βα Θα σε σκοτώσουν· αυτός είναι ο σκοπός τους** (αντί: **αυτό, δηλαδή το να σε σκοτώσουν**).
- **ββ Τιμούμε όλους όσους αγωνίστηκαν για την πατρίδα** (αντί: **όλους όσοι αγωνίστηκαν**).

Στο παράδειγμα βα η αντωνυμία **αυτό** παρασύρθηκε από το κατηγορούμενο **ο σκοπός** και **μπήκε** σε αρσενικό γένος αντί να μπει σε ουδέτερο.

Στο παράδειγμα ββ η αντωνυμία **όσοι** παρασύρθηκε από την πτώση της λέξεως **όλους** και **μπήκε** σε αιτιατική (**όσους**)· κανονικά έπρεπε να βρίσκεται σε ονομαστική πτώση, γιατί είναι υποκείμενο του ρήματος **αγωνίστηκαν**.

6. Το σχήμα υπαλλαγής

- **Τ' αντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε του γονιού σας** (αντί: **τα κόκαλα του αντρειωμένου γονιού σας**)

Στο παράδειγμα παρατηρούμε ότι ο επιθετικός προσδιορισμός **τ' αντρειωμένα** αντί να συμφωνήσει με τη γενική **του γονιού σας**, στην οποία ανήκει, συμφώνησε με τη λέξη **κόκαλα**. Έτσι δημιουργήθηκε το σχήμα **υπαλλαγής**. Στο σχήμα δηλαδή αυτό ένας επιθετικός προσδιορισμός δε συμφωνεί στην πτώση με τη γενική (κτητική), στην οποία ανήκει, αλλά με το ουσιαστικό που προσδιορίζει η γενική.

7. Το σχήμα προλήψεως (πρόληψη)

- **Για δέστε τον αμάραντο, σε τι βουνό φυτρώνει** (αντί: **Για δέστε σε τι βουνό φυτρώνει ο αμάραντος**)

Πρόληψη έχουμε, όταν το υποκείμενο της εξαρτημένης προτάσεως μπαίνει προληπτικά αντικείμενο στην κύρια.

■ γ. Σχήματα σχετικά με την πληρότητα του λόγου

Στο λόγο μας χρησιμοποιούμε συχνά άλλοτε λιγότερες και άλλ-

λοτε **περισσότερες** λέξεις από όσες χρειαζόμαστε, για να εκφράσουμε ένα νόημα. Το σχήμα λόγου που δημιουργείται, όταν χρησιμοποιούμε **λιγότερες** λέξεις από τις κανονικές, λέγεται **έλλειψη**. όταν χρησιμοποιούμε **περισσότερες** λέξεις, λέγεται **πλεονασμός**.

1. Έλλειψη

Στο σχήμα αυτό παραλείπονται λεκτικά στοιχεία, που εύκολα μπορούν να εννοηθούν είτε από την κοινή χρήση είτε από τη σειρά του λόγου και τα συμφραζόμενα (βλ. ελλειπτικές προτάσεις σελ. 21).

- *Η δύναμή σου πέλαγο κι η θέλησή μου βράχος* (ενν. είναι).

Στην έλλειψη συνήθως παραλείπονται:

α) ρήματα: *είμαι, γίνομαι, έχω, λέω* κτλ.:

- *Στάχτη τέτοια πολιτεία* (ενν. ας γίνει)

β) φράσεις: *βρίσκω πως, μάθε πως, να ξέρεις πως* κτλ.:

- *Τα μετράει τρεις φορές και λείπουν αρκετά* (= και βρίσκει πως...).

1. Η έλλειψη είναι τυποποιημένη στις επιστολές, στις διευθύνσεις κ.τ.ό.:

- *Θεσσαλονίκη, 6 Μαΐου 1977* (αντί: *Βρίσκομαι στη Θεσσαλονίκη, σου γράφω στις 6 Μαΐου 1977*).

2. Συνηθισμένη είναι η έλλειψη στα γνωμικά και στις παροιμίες:

- *Τα παθήματα μαθήματα* (ενν. γίνονται)

⊙ Μορφή ελλείψεως είναι η **βραχυλογία**.

Στο σχήμα αυτό τα λεκτικά στοιχεία που παραλείπονται, αναπληρώνονται από στοιχεία που υπάρχουν στα συμφραζόμενα.

Είδη βραχυλογίας είναι:

α. Το σχήμα από κοινού

- *Σε τραγουδά, όπως το πουλί τον ήλιο που ανατέλλει* (= όπως τραγουδά το πουλί...).

Στο σχήμα αυτό μια ή περισσότερες λέξεις ή μια πρόταση, που παραλείπεται, εννοείται από τα προηγούμενα ή, σπάνια, και από τα επόμενα, ακριβώς όπως είναι εκεί, αμετάβλητη.

β. Το σχήμα εξ αναλόγου

- *Την άλλη μέρα δεν έφυγα, όπως είχα σκοπό* (= είχα σκοπό να φύγω)

Σ' αυτό μια ή περισσότερες λέξεις ή μια πρόταση, που παραλείπεται, εννοείται από τα προηγούμενα όχι όπως είναι αλλά αλλαγμένη.

γ. Το ζεύγμα

- *Ακούει τουφέκια και βροντόν, σπαθιά λαμποκοπάνε*
(*Ακούει τουφέκια... βλέπει σπαθιά*)
- *Πάει να ποτίσει τ' άλογο κρύο νερό και δροσερό χορτάρι*
(*Πάει να ποτίσει... και να το ταΐσει δροσερό χορτάρι*)

Σ' αυτό δύο ομοειδείς προσδιορισμοί αποδίδονται σε ένα ρήμα, ενώ λογικά ο ένας από αυτούς θα ταίριαζε σε κάποιο άλλο ρήμα.

2. Πλεονασμός

Πλεονασμό έχουμε, όταν χρησιμοποιούμε περισσότερες λέξεις από όσες κανονικά χρειάζονται, για να εκφράσουμε ένα νόημα.

Στο σχήμα του πλεονασμού περιλαμβάνονται:

α. Το σχήμα παραλληλίας

- *Να σωπαίνεις και να μη μιλάς*
- *Μ' απολησμόνησε και πια δε με θυμάται*

Στο σχήμα αυτό ένα νόημα εκφράζεται συγχρόνως και καταφατικά και αποφατικά (αρνητικά) με ισοδύναμες εκφράσεις.

β. Περίφραση

- *Ο Γέρος του Μοριά* (αντί: *ο Κολοκοτρώνης*)
- *Παιδιά Μοραϊτόπουλα* (αντί: *Μοραΐτες*)

Περίφραση έχουμε, όταν μια έννοια εκφράζεται με δυο ή περισσότερες λέξεις, ενώ μπορούσε να εκφραστεί με μία.

γ. Το σχήμα ένα με δυο («έν διά δυοῖν»)

- **Αστροπελέκι και φωτιά** να πέσει στις αυλές σου
(*Αστροπελέκι φλογερό* να πέσει στις αυλές σου)

Στο σχήμα αυτό μια έννοια εκφράζεται με δυο λέξεις, που συνδέονται με το *και*, ενώ, σύμφωνα με το νόημα, η μία από αυτές έπρεπε να αποτελεί προσδιορισμό της άλλης.

δ. Η επαναφορά

- **Μαύρος ήταν, μαύρα φορεί, μαύρο** και τ' *άλογό* του

Επαναφορά έχουμε, όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις στη σειρά αρχίζουν με την ίδια λέξη ή φράση.

ε. Το σχήμα υποφοράς και ανθυποφοράς

- **αα** *Αχός βαρύς* ακούεται, *πολλά* τουφέκια πέφτουν.
- **αβ** *Μήνα* σε γάμο *ρίχνονται*, *μήνα* σε *χαροκόπι*;
- **αγ** *Ουδέ* σε γάμο *ρίχνονται* *ουδέ* σε *χαροκόπι*.
- **αδ** *Η Δέσπω* κάνει πόλεμο *με νύφες* και *μ' αγγόνια*.

Στο σχήμα αυτό: πρώτα γίνεται μια ερώτηση ή διαπιστώνεται ένα γεγονός (παρ. αα): ύστερα γίνεται μια προσπάθεια να δοθεί απάντηση στην ερώτηση ή εξήγηση στο γεγονός (παρ. αβ): απορρίπτεται αυτή η ερώτηση ή η εξήγηση (παρ. αγ) και τέλος ακολουθεί δήλωση για το τι πραγματικά συμβαίνει (παρ. αδ).

Το σχήμα αυτό είναι πολύ συνηθισμένο στα δημοτικά τραγούδια.

στ. Η προδιόρθωση ή προθεραπεία

- *Να ζήσεις, πρωτομίστορη, τίνος είν' το κιβούρι;*
Είναι τ' ανέμου, του καπνού και της ανεμοζάλης!
Για πε μου, πρωτομίστορη, καθόλου μη μου κρύψεις·
Ποιος έχει στόμα να σ' το πει, στόμα να σου μιλήσει;

Τούτη η φωτιά που σ' άναψε, ποιος θε να σου τη σβήσει;

Η Ευγενούλα απέθανεν, η πολυαγαπημένη!

(Στους παραπάνω στίχους του δημοτικού τραγουδιού ανακοινώνεται στον Κωνσταντή ο θάνατος της Ευγενούλας.)

Το σχήμα αυτό χρησιμοποιείται, όταν πρόκειται να ανακοινωθεί σε κάποιον κάτι δυσάρεστο γι' αυτόν. Τότε, πριν ανακοινωθεί το δυσάρεστο, λέγεται κάποια φράση που προετοιμάζει ψυχολογικά τον ακροατή.

ζ. Η αναδίπλωση

- *Απρίλη, Απρίλη* *δροσερέ*, και *Μάη* με τα *λουλούδια*
- *Φεύγει, φεύγει* ο *προδότης*

Στο σχήμα αυτό μια λέξη ή μία φράση της προτάσεως επαναλαμβάνεται αμέσως δεύτερη φορά.

■ δ. Σχήματα σχετικά με τη σημασία λέξεων ή φράσεων

Ελάχιστες λέξεις χρησιμοποιούνται με την αρχική τους μόνο σημασία: οι περισσότερες παράλληλα με αυτήν έχουν και άλλες. Από τις σημασίες μιας λέξεως μία είναι και λέγεται **αρχική** ή **πρώτη** ή **κυρία** (π.χ. *φύλλο δέντρου*), οι άλλες λέγονται **δευτερεύουσες** ή **μεταφορικές** (*φύλλο τετραδίου*).

Από τις αλλαγές αυτές της σημασίας των λέξεων προέρχονται μερικά σχήματα, που λέγονται και **λεκτικοί τρόποι**.

Τα πιο συνηθισμένα από τα σχήματα αυτά είναι τα εξής:

1. Η μεταφορά

Στο σχήμα αυτό η σημασία μιας λέξεως επεκτείνεται αναλογικά και σε άλλες συγγενικές λέξεις, που συμβαίνει να έχουν κάποια μικρή ή μεγάλη ομοιότητα με αυτήν:

- *φύλλο δέντρου* → *φύλλο χαρτιού* → *φύλλο διπλωμένου υφάσματος*

- **πέτρινη σκάλα** → **πέτρινη καρδιά** (= σκληρή καρδιά)

Μεταφορά γίνεται:

α) από έμψυχα σε έμψυχα:

- *Σου είναι αυτός μια αλεπού!*

β) από έμψυχα σε άψυχα:

- *Κάτω βαθιά έπαλλε η καρδιά της γης*

γ) από άψυχα σε έμψυχα:

- *Ο Κώστας είναι χρυσό παιδί*

δ) από ενέργεια σε άλλη ενέργεια:

- *Η μοίρα πλέκει συμφορές.*

2. Σχήμα κατεξοχήν

Στο σχήμα αυτό η σημασία της λέξεως στενεύει και τότε χρησιμοποιείται με μια μόνο, ορισμένη, έννοια:

- **Η Πόλη έπεσε το 1453**

Με τη λέξη *Πόλη* εδώ εννοείται μόνο η *Κωνσταντινούπολη*.

3. Συνεκδοχή

Κατά τη συνεκδοχή χρησιμοποιείται στο λόγο:

α) το ένα αντί για τα πολλά ομοειδή:

- *Χαίρεται ο Τούρκος στ' άλογο κι ο Φράγκος στο καράβι*
(*Οι Τούρκοι - οι Φράγκοι*)

β) το μέρος ενός συνόλου αντί για το σύνολο ή αντίστροφα:

- *Κάθε κλαδί και κλέφτης* (= *κάθε δέντρο*)

γ) η ύλη αντί για το πράγμα που έχει γίνει από την ύλη αυτή:

- *Να τρώει η σκουριά το σίδηρο κηγητον αντρειωμένο* (= *τασιδερένια όπλα*).

δ) εκείνο που παράγει αντί για κείνο που παράγεται από αυτό:

- *Τρία τουφεκία του 'δωσαν, τα τρία αράδα αράδα*
(= *τρεις τουφεκιές του 'δωσαν*).

4. Μετωνυμία

Σ' αυτή χρησιμοποιείται:

α) το όνομα του δημιουργού αντί για τη λέξη, η οποία φανερώνει το δημιούργημά του:

- *Διαβάζετε Σολωμό* (= *τα ποιήματα του Σολωμού*)

β) το όνομα του εφευρέτη αντί για τη λέξη που φανερώνει την εφεύρεσή του:

- *Συνεννοούνται με το Μαρκόνι*
(= *με τον ασύρματο τηλέγραφο, που εφευρέτης του ήταν ο Μαρκόνι*).

γ) αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενό του και αντίστροφα:

- *Το πανηγύρι ήταν πολύ κι ο τόπος ήταν λίγος*
(= *οι πανηγυριώτες ήταν πολλοί*).

δ) Το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο και αντίστροφα:

- *Χαριτωμένη συντροφιά μου λέει να τραγουδήσω*
(*Χαριτωμένοι σύντροφοι*).
- *Η πόλη ήταν ανάστατη* (= *οι κάτοικοι της πόλεως*).

5. Αντίφραση

Κατά την αντίφραση μια λέξη ή φράση παίρνει τη θέση κάποιας άλλης που έχει παρόμοια ή και αντίθετη με αυτή σημασία.

Είδη αντιφράσεως είναι:

α) η λιτότητα

Σ' αυτήν αντί για μια λέξη χρησιμοποιείται η αντίθετή της με άρνηση.

- *Η φθορά που 'παθε δεν ήταν μικρή (= ήταν μεγάλη).*

β) η ειρωνεία

Σ' αυτή χρησιμοποιούνται με προσποίηση λέξεις ή φράσεις που έχουν εντελώς διαφορετική και αντίθετη σημασία από την πραγματική τους:

- *Ωραία τα κατάφερες!* (= πολύ άσχημα τα έκανες).

γ) ο ευφημισμός

Στον ευφημισμό χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με καλή σημασία αντί για άλλες λέξεις ή φράσεις με κακή σημασία. Ο ευφημισμός προέρχεται συνήθως από φόβο ή από ευλάβεια. Έτσι λέμε:

- *γλυκάδι αντί ξίδι. Εύξεινος Πόντος αντί Άξεινος Πόντος.*

6. Υπερβολή

Με το λεκτικό αυτό τρόπο λέμε κάτι που ξεπερνά το πραγματικό και το συνηθισμένο, για να προκαλέσουμε ισχυρή εντύπωση:

- *Σα δύο βουνά είναι οι πλάτες του, σαν κάστρο η κεφαλή του.*

7. Αλληγορία

- *Όχι! σαν της είπα έτσι, άναψε ο γιαλός και κήκκαν τα ψάρια (= έγινε εξαλλη από το θυμό της)*
- *Ένας αϊτός περήφανος, ένας αϊτός λεβέντης από την περηφάνια του κι από τη λεβεντιά του δεν πάει τα κατώμερα να καλοξεχειμάσει μόν' μένει πάνω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια.*

(Οι στίχοι αυτοί ειπώθηκαν για έναν **ανυπότακτο** και **γενναίο κλέφτη** που μένει στα βουνά χειμώνα καλοκαίρι.)

Η αλληγορία είναι μια μεταφορική έκφραση, η οποία κρύβει νοήματα διαφορετικά από εκείνα που φανερώνουν οι λέξεις της. Αλληγορικό μπορεί να είναι και ένα ολόκληρο κείμενο, πεζό ή ποιητικό.

8. Προσωποποίηση

- α. *Τ' αηδόνι καλημέρισε χαρούμενα την αυγή*
- β. *Κλαίνε τα δέντρα, κλαίνε, κλαίνε τα βουνά*
- γ. *Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη περπατώντας | η δόξα! μονάχη...*

Με την προσωποποίηση αποδίδουμε ιδιότητες ανθρώπινες σε έμψυχα (παρ. α) ή σε άψυχα (παρ. β) ή σε αφηρημένες έννοιες και ιδέες (παρ. γ).

9. Παρομοίωση

- *Ο Αχιλλέας όρμησε στη μάχη σαν λιοντάρι*
- *Ύπνε, που παίρνεις τα μικρά, έλα πάρε και τούτο: μικρό μικρό σου το 'δωκα, μεγάλο φέρε μου το' μεγάλο σαν ψηλό βουνό, ίσιο σαν κυπαρίσσι.*

Παρομοίωση έχουμε, όταν, για να τονίσουμε μια ιδιότητα ενός προσώπου ή ενός πράγματος ή μιας ιδέας, το συσχετίζουμε με κάτι άλλο πολύ γνωστό, που έχει την ίδια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό. Παρομοίωση γίνεται και ανάμεσα σε καταστάσεις καθώς και ανάμεσα σε ενέργειες. Στην παρομοίωση υπάρχουν δύο όροι, ο πρώτος, οποίος συγκρίνεται, και ο δεύτερος, προς τον οποίο γίνεται η σύγκριση. Η σύγκριση γίνεται με τις παρομοιαστικές λέξεις *σαν, καθώς, όπως, λές* κτλ.

★ ★ ★